

Satellitsändaruppföljning av två havsörnar i Kvarken 2015–2016

PATRIK BYHOLM

docent

Natural Resource Management, programansvarig
Yrkehögskolan Novia, Ekenäs

WWF Finland har sedan 2009 bedrivit satellituppföljning av havsörnar längs den finländska kusten. Till dags dato har totalt 14 olika individer, alla ungar, fått äran att flyga omkring med en sändare på sin rygg. Avsikten med uppföljningsprojektet har främst varit att erhålla information om fåglarnas rörelser för att man skall kunna beakta artens utrymmesbehov vid planering av vindkraftsparker. Utöver dessa fåglar har därtill två andra havsörnar blivit försedda med varsin satellitsändare. Denna uppföljning har skett i Ostrobothnia Australis (OA:s) regi, och i egenskap av aktiv i detta projekt presenterar jag här händelseförloppet och de nya insikter detta arbete givit.

Uppakten till att OA kom att få en aktiv roll i satellitsändaruppföljningen av havsörn går tillbaka till skeendena kring WWF:s satellithavsörn 'Tulva' som blev försedd med en sändare i Sastmola (Merikarvia) sommaren 2013. Tulvas liv fick ett abrupt slut redan i oktober 2014 i södra Närpes. Liket hittades aldrig, men ett brott ter sig som den mest sannolika förklaringen till varför Tulva dog eftersom selen med vilken sändaren var fäst på fågelns rygg kunde konstateras vara avskuren med kniv när sändaren lokaliserades den 2.4.2015. Även om det exakta händelseförloppet bakom Tulvas död torde förbli i höljt dunkel för all framtid, innebar det att en WWF-sändare var utan bärare inför sommaren 2015.

Eftersom WWF inte var intresserade av att ytterligare utvidga sitt havsörnsprojekt, förhandlades på mitt initiativ snabbt fram en alternativ ägare till denna sändare. Denna nya aktör kom att bli OA. Sändaren var ursprungligen avsedd att sättas på en unge i ett havsörnsbo i Kristinestad, men när denna häckning misslyckades sattes sändaren istället på en hanunge i ett bo i Larsmo.

Figur 1. Örnen 'Jarl-Gunnar' död på marken, och den elledning som kostade honom livet. Larsmo, augusti 2015. Foton: Matias Snellman.

Detta skedde den 21.6.2015. Ungen, som fick smeknamnet 'Jarl-Gunnar' efter storringsmärkaren och OA-medlemmen Jarl-Gunnar Anderson, levde av allt att döma till en början ett alldeles normalt havsörnsliv. Från att under de första veckorna ha tillbringat det mesta av sin tid i och i närheten av boet, började Jarl-Gunnars rörelser mot slutet av juli att sträcka sig litet längre från boet. På basen av det material sändaren levererade över örnungens rörelser gick allt som det skulle fram till den 31.7.2015 då sändaren, och således också örnen, slutade röra på sig. Vid ett augustibesök till den plats de sista GPS-lokaliseringsringarna kommit ifrån kunde konstateras att Jarl-Gunnar var död. Liket av den unga örnen låg under en ellinje några hundra meter från boet och på basen av de brännmärken som fanns på fågelns båda fötter hade örnen sannolikt dött av en elstöt när den kommit i kontakt med ellinjen (Fig. 1).

OA:s första satellitsändarörn förblev således i högsta grad kortlivad. Den kunskap episoden förde med sig var trots det värdefull: fallet visar konkret hur ödesdigra ellinjer kan vara för havsörnar. Ellinjer och andra av människan

orsakade 'onaturliga' mortalitetsfaktorer är de facto bland de viktigaste orsakerna till havsörnarnas förtida död. Lyckligtvis är situationen för havsörnen numera en annan än under DDT-eran på 1960–70-talen, men kollisioner med av människan byggda strukturer torde komma att utgöra ett allt större hot för havsörnarna i framtiden. De hot jag avser är naturligtvis de massiva vindkraftsparker med dithörande vindturbiner och ellinjer som delvis redan byggts och som ytterligare planeras byggas längs den österbottniska kustremsan. Hur mycket havsörnsbeståndet tål i ökad mortalitet i form av ökade kollisioner innan populationen börjar minska är något som skulle vara av central betydelse att närmare undersöka.

På grund av Jarl-Gunnars förtida död var satellitsändaren igen herrelös, men eftersom sommaren 2015 led mot sitt slut sattes sändaren i förvar över vintern i väntan på en ny örnunge följande sommar. Under vinterns lopp kom planerna på återanvändningen av sändaren i något skede att ändras. Istället för att sätta sändaren på en unge, blev det aktuellt att utreda hur en rehabiliterad havsörn efter omvårdnad i fångenskap klarar sig i naturen. Trots att flera tiotals finländska rehabiliterade havsörnar under årens lopp har släppts fria efter avslutad vård, har dylika fåglars överlevnad i det vilda inte undersökts. Även internationellt är kunskapen om rehabiliterade fåglars, inklusive havsörnarnas, öden efter frisläppande mycket begränsad. För att erhålla ny kunskap om hur omskötta fåglar klarar sig efter en intervention kontaktade jag därför i början av mars 2016 Markku Harju som bedriver rehabiliteringscentret Nordic Wildlife Care i Vallgrund i Korsholm. Han hade för tillfället ett antal havsörnar under omvårdnad, varav han bedömde att en kunde vara färdig att frisläppas i april. Vad kunde väl då vara bättre än att förse denna örn med en satellitsändare för att sedan få kunskap om hur den klarar sig.

Sagt och gjort: den 10.4.2016 försågs OA:s nya satellitörn 'Carl-Gustav' (uppkallad efter OA:s tidigare viceordförande och långvariga chef för Valsörarnas biologiska station Carl-Gustav Taxell) med Jarl-Gunnars gamla sändare. Örnen hade hittats undernärd och flygoförmögen vid Svedjehamn i Björkö i början av november 2015 under en älgjakt. Fågeln infångades och inkvarterades i Harjus rehabiliteringscenter för vård. Här tillbringade örnen vintern 2015/2016, och utan den omvårdnad den fick där skulle örnen garanterat ha avlidit. Det visade sig nämligen att orsaken till Carl-Gustavs flygoförmåga berodde på att ungor i något skede under höstens lopp hade bli-

vit påskjuten med hagelgevär. Som bevis för detta fanns tre blyhagel i örnen kropp. Dessa hade antagligen försvagat örnynglingen så pass mycket att den hade svårigheter att klara jaktbestyren, varför den kom att bli undernärdd. Efter en ny röntgen- och konditionsundersökning utförd vid Saari djurklinik av veterinär Assaf Wydra vid dagen för sändarfastsättandet kunde konstateras att haglen hade inkapslats väl i muskulaturen och att de därför inte mera utgjorde ett problem. Då örnen även hade lagt väl på hullet och den aktivt flög omkring i Harjus hägn, bedömdes den vara i skick att frisläppas. Sändaren fungerade också den som den skulle, så efter ytterligare ett par dagar i hägn släpptes ung-örnen fri i Vallgrund den 14.4.2016. Här fick således Carl-Gustav sin andra chans att ta sig an rollen som ett vilt djur – en lyx som bara ett fåtal infångade eller omhändertagna djur någonsin får. Under sommaren genererade sändaren data som visade att örnen av allt att döma mådde bra eftersom den rörde sig över stora områden av Replotlandet och över till Björkö (Fig. 2). Att döma av lokaliseringsdatat utnyttjade örnen både fiskevatten och fågelskär för proviantering. Med detta i facit vållade det faktum att sändaren övergick i total tystnad den 27.7 stor oro – hade Carl-Gustav nu också dött? Som tur var visade sig svaret på denna fråga vara »nej», för i slutet av augusti inkom en observation om en örn med sändare på ryggen i Björkö som kunde konstateras vara Carl-Gustav. Detta var förstas en god nyhet, men och andra sidan betydde det också att sändaren gått sönder eftersom den inte levererat något data sedan i juli. Teknik är som bekant bra när den fungerar, mindre så när den inte fungerar. I detta skede tycktes det därmed troligt att vi inte skulle få veta något mer om satellitörnens eskapader. Men i september inkom ett sorgebud. En sändarförsedd havsörn hade hittats död på norra Björkö. Juhani Koivusaari, koordinatör för Kvarkens havsörnsarbete, åkte ut för att undersöka läget och kunde senare bestyrka det befarade: den döda örnen var Carl-Gustav. Sändaren satt fortfarande på ryggen som den skulle, men örnen vägde endast 2,7 kg. Carl-Gustav hade dött av svält. Vad som ledde till att örnen inte klarade av att hitta tillräckligt med föda efter att sommaren tog slut är något vi aldrig kommer att få veta. Det ligger förstas nära att tro att de inkapslade blyhaglen hade något att göra med saken, men lika väl kunde Carl-Gustav ha råkat ut för någon sjukdom som tärde på hans kondition eller så var örnynglingen helt enkelt inte en tillräckligt skicklig jägare för att hållas vid god vigör. Faktum är att unga vilda djur naturligt uppvisar hög dödlighet i naturen.

Map data © 2016 Google

Figur 2. Örnen Carl-Gustavs rörelsemönster under perioden 14.4–23.7.2016. Örnen kryssade på mellan Vallgrund och Replot och flyttade sig senare norrut till Björkö. De sista GPS-kordinaterna innan sändaren sloknade erhöles på ön Långrevet strax öster om själva Björkö. Cirklar anger GPS-fixeringar, * och + indikerar örnfärdens start respektive stopp.

Trots att OA:s båda satellithavsörnar (samt sändarens första bärare Sastmolaörnen Tulva) kom att få leva beklagligt korta liv bidrog de med ny viktig kunskap om de finländska havsörnarnas vardag. Det faktum att två av de tre örnarna med säkerhet – möjligen alla tre – dog som resultat av mänsklig aktivitet visar att det ännu finns mycket att göra inom naturskyddet. Det att Tultas sändare blev avlägsnad från fågeln med mänsklig hand efter att fågeln med all sannolikhet först hade avlivats och det faktum att Carl-Gustav hade tre blyhagel in sin kropp är något som inte går att vifta åt sidan. Vi lever bevisligen i ett samhälle där vissa personer tycks anse att den enda goda havsörnen är en död havsörn. Trots risken för saftiga böter om brottet uppdagas, är dessa personer villiga att ta denna risk för att döda en örn. Det man som naturintresserad och utbildad ekolog inte förstår är vad denna illvilja mot en av våra ståtligaste fåglar bottnar i. Här skulle finnas mycket att göra för en folkupplysare som har förmågan att kommunicera ut respekt och vördnad för livet. Likaså konkretiserar Jarl-Gunnars död att många fåglars alltför tidiga död ofta beror på kollisioner med av människan byggda konstruktioner. El-linjer hör bevisligen till de värsta för tillfället, men som ovan redan konstaterades torde vindkraften, och då uttryckligen själva turbinerna, komma att utgöra ett större hot i framtiden. Mycket av de redan nu uppdagade och i framtiden kommande vindkraftsrelaterade dödsfallen skulle relativt lätt kunna undvikas med bättre samhällsplanering. Därför är det inte utan frustration man fått konstatera att det under planeringsfasen och den påbörjade utbyggnadsfasen av vindkraften i Österbotten inte funnits på långt när tillräcklig förståelse och kunskap, för att inte tala om välvilja, bland politiker och vindkraftsutbyggare att beakta vår kustnära natur under processen så här långt.

Sist men inte minst visade uppföljningen av Carl-Gustav att en rehabiliterad havsörn har förmågan att klara sig i naturen på egen hand efter en period av omvårdnad. I Carl-Gustavs fall kom döden ändå beklagligt tidigt, och detta är naturligtvis något som man har skäl att beakta vid eventuella liknande framtida rehabiliteringsfall. Måhända en örn med hagel i sin kropp när allt kommer omkring ändå är dömd till ett liv i fångenskap. Utan OA:s sändarprojekt skulle det i varje fall inte ha varit möjligt att erhålla denna information, och även om Carl-Gustav inte klarade av det hårda örnlivet fick han i alla fall leva slutet av sitt liv i frihet.